

Země byla zmítána vnitřními problémy a pustošena válečnou vřavou třicetileté války. Za bojů dochází k plenění měst a pustošení venkova, takže některé části, dokonce i celé osady byly poničeny takovým způsobem, že nebyly již nikdy obnoveny.⁴ Na krajině se také výrazně podepsala vojska Švédů, která krajinou před sebou hnala vojska císařská, aby je vzápětí hnala za sebou ve směru opačném, přičemž byla rabována města i vesnice a mnohé lehly popelem.⁵ Velitelé na obou stranách se střídali, stejně tak jako vítězné úspěchy. Venkov byl „vyžírán“ bez ohledu na to, kdo zrovna vítězil, a tak jediná šance pro zplundrovanou zemi byl mír.

Obr. č. 12: Bitva na Bílé hoře.

⁴ Řádění vojsk je doloženo mnoha prameny, např. pustošení jihočeských měst in: SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*. I. Praha: Svoboda Praha, 1984, 73/508-2185, s. 286–289.

⁵ Srovnej ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII*. Praha: Paseka, 2008, s. 140–141.

Hrůzy třicetileté války zachytil Jacques Callot v osmnáctidílném cyklu z roku 1633.
Ukázky z díla: obr. 13–18.

Obr. č. 13.

Obr. č. 14.

Obr. č. 15.

3.2.2 Rychta (Mělnické) Vtelno

Vtelenská rychta je označení, které je v pramenech užíváno od 60. let 17. století. Původně se jednalo o rychtu zamašskou a sjednocovala pod svou správou ve východní části mělnického panství obce Vtelno, Zamachy, Chorušice a Choroušky.¹⁹⁷

Ze slov hejtmána Čermáka by se mohlo zdát, že se poddaní mělnického panství ve Vtelně rychle vzpamatovali z nedávného otřesu, způsobeného pravou vůdce povstání, a chtějí znovu rebelovat proti vrchnosti. Pravý důvod naznačuje na konci zprávy sám Čermák, když vyslovuje domněnku, že vším je vinen tamní rychtář, a to pro svou opilost.¹⁹⁸ Z uvedeného lze usuzovat, že příhoda nemá přímou spojitost s levobřežními událostmi a jedná se pouze o lokální epizodu, zapříčiněnou chováním vtelenského rychtáře. Protesty Vtelenských nebyly namířeny proti vrchnostenské správě jako takové. Poddaní se pravděpodobně dožadovali pouze změny v místní samosprávě a k tomu účelu využili atmosféry, kterou selské nepokoje vyvolaly. Této úvaze nasvědčují i jiné regionální události, např. relace komorní komise, která na počátku 17. století posuzovala možnost zřízení nového vrchnostenského dvora ve vesnicích sousední vysoké rychty:

„To jsme skutku našli a spatřili, že někteří lidé hledíce více ustavičného ožralství své grunty nemálo spustiti, živnosti nehledí, dobytkův aniž potahův nechovají a majíce v dosti dobrém položení dědin po dvou, třech lánech je zapouštějí, dosti málo osívají a ladem ležeti neositych zanechávají. V čemž my k zdání pana hejtmána přistupujeme a za dobré bejti to uznáváme, aby statkové těch zlých hospodářův v té zpustlosti od lidí přísežných, a ne tak jak by oni chtěli, znovu prošacovány a jinými lepšími hospodáři tím časněji a než by k většímu spuštění přišly, osazeny byly. Pana hejtmána také měla by ta povinnost bejti, pokudž by nebylo každého čtvrtléta, ale každého roku při držení soudu, jakž se to jinde děje od rychtáře a konšel zprávy brati...“¹⁹⁹

Přihlédneme-li též ke stížnosti Děčínských (viz podkapitolu 2.2.8) na tresty za propíjení vydělaných peněz, tak je patrné, že alkohol dokázal napáchat nemalé škody již před mnoha staletími.

¹⁹⁷ KOUMAR, Jiří. Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století: (Ve světle studia pozemkových knih). In: *Confluens vlastivědný sborník Mělnicka č. 8: Církev v Čechách a na Mělnicku ve 20. století*. Mělník: Státní okresní archiv Mělník, 2013, s. 120.

¹⁹⁸ ČÁNOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 618).

¹⁹⁹ KOUMAR, Jiří. *Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století*, s. 125.

Alkohol sehrál svoji úlohu i na jiných panstvích a nejedno konspirační jednání bylo vedeno nad pivem, jako třeba ta, která vedli poddaní z Litomyšle v hostinci u Morejnu.²⁰⁰ Tak je jasné, že nechyběl ani při epilogu mělnické revoluční epizody.

Dne 7. května 1680 podává opět hejtman mělnického panství Čermák vrchnímu správci Procházkovi zprávu, že nazítří vydá 10 sudů vína na Kost, neboť poddaní jsou už povolní. Sám měl pocit, že jsou ještě rozjitřeni a otřesení. Zároveň ujišťuje, že kdyby mělo v budoucnosti dojít k podobným událostem, nebyl by tak soucitný a tvrdě by zakročil.²⁰¹

K závěru nepokojů na mělnickém dominiu se nám dochovalo ještě několik zpráv a ty nás pozvolna přesouvají k dění na sousedním území náležejícím ke zboží Lobkoviců.

Přesun k severu naznačuje již Čermák, když píše 17. dubna, že hrabě Kufštejn, který u něho snídal, se odebral směrem na Českou Lípu.²⁰² Další přesun popisuje ve zprávě ze dne 20. dubna. Uvádí, že dnešního dne má dorazit k Mělníku 5 kompanií z pluku de Mercy a ty pak mají táhnout Slánským a Žateckým krajem.²⁰³

Z téhož dne pochází také zpráva nejvyššího kancléře hraběte Jana Hartvíka Nostice, který sděluje hraběti V. F. z Lobkovic informace od dvora. Doufá, že jejich selská bouře bude uklidněna, a oznamuje, že na Mělníku a v Roudnici nad Labem bylo pověšeno 4–5 vůdců, z čehož si snad ostatní vezmou příklad.²⁰⁴

Dne 13. května 1680 zasílá hejtman Čermák vrchnímu správci černínských panství opis nařízení císařské vyšetřovací komise z předcházejícího dne, které pod trestem smrti ukládá poddaným dodat neprodleně na radnici zbraně všeho druhu.²⁰⁵ Nařízení bylo bezprostředně splněno. Již 16. května hlásí Čermák vrchnímu správci, že předešlého dne byly na mělnické radnici složeny zbraně podle přiloženého seznamu. V následující zprávě ze dne 26. května oznamuje hejtman na správu, že ve čtvrtek (25. 5. 1680) odevzdal zbraně sedláků v Lovosicích, kde byly deponovány a zapečetěny spolu

²⁰⁰ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 230.

²⁰¹ ČÁNOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 621).

²⁰² Tamtéž, s. 302 (pramen č. 616).

²⁰³ Tamtéž, s. 303 (pramen č. 619).

²⁰⁴ Tamtéž, s. 303 (pramen č. 620). Skutečný počet popravených lze přesněji odvodit z dochovaných přehledů. Tamtéž, s. 578–580 (prameny č. 1435–1437).

²⁰⁵ Tamtéž, s. 303 (pramen č. 622).

se zbraněmi z lobkovických panství. Generál Harant odjíždí z Litoměřic do Ústí nad Labem.²⁰⁶

Že nic není zadarmo, dokládá záznam nákladů na vojáky generála hr. Haranta. Suma za ubytování 2 standard jízdy, které se ubytovaly v Mělníku a okolních vesnicích ve dnech od 13. do 18. dubna 1680, se vyšplhala na 173 zl. 28 kr. 3 d. Pět kompanií pod vedením plukovníka Demerti (De Mercii), které kvartýrovaly na mělnickém panství od 20. do 21. dubna, přišlo na 132 zl. 4 kr. 2 d. Kompanie pěchoty hejtmana Davida Ruckle [?], která se na dominiu ubytovala při tažení do Litoměřického kraje od 24. do 25. dubna, stála 56 zl. 14 kr. 9 d.²⁰⁷ Měsíční cedule příjmů a vydání města Štětí uvádí výlohy za pobyt komisaře z Mělníka a Harantova adjutanta 56 kr., za útratu při pobytu dvou zdejších radních na Mělníku 33 kr., a že pozornosti neuniklo nic, dokládá další položka, vyúčtování za sumce a jiné ryby poslane na Mělník, 1 zl. 30 kr. Výdaje na vojsko potvrzuje i doklad z mělnického archivu, který není uveden v Pramenech.²⁰⁸ Tak jako neunikly pozornosti žádné výdaje, tak rovněž nebyly opomenuty žádné pohledávky.

Zpráva ze dne 2. září 1690 nám podává informaci o tom, že Heinrich Mayer, auditor Kaisersteinova pluku, který se stal členem komise 10. dubna, požaduje doplatek diet za sto dnů strávených v komisi. V komisi působil celkem 95 dnů a zbývajících 5 dnů strávil na cestě. Z požadované částky do 2. září obdržel 170 zl., a tak požaduje doplatit zbývajících částku 1030 zl.²⁰⁹

Uvedená zpráva je pozoruhodná ještě z jiného důvodu. JUDr. Heinrich Mayer totiž s pečlivostí, která je vlastní jeho povolání, podložil svoji žádost podrobným itinerářem. Z dokumentu můžeme vyčíst, kde, kdy a jak dlouho vyšetřovací komise působil. Tak máme také potvrzeno, že dne 11. dubna skutečně zahájila svoji činnost v Roudnici.

3.2.3 Panství (Dolní) Beřkovice

To, že komise zahájila svoji činnost právě v Roudnici, není asi žádná náhoda, ale promyšlený tah. Rebelie postupovaly od severu, a tak se tamní lobkovická rezidence jevila jako strategicky nejvýhodnější. Z daného místa mohli pacifikovat ohniska rebelií jak na severu v Encovanech, Střekově a v samotné Roudnici, tak i ve sledované oblasti, na panství Dolní Beřkovice.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 304 (pramen č. 623, 624). Viz rovněž tabulku zabavených zbraní v kap. 2.2.9.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 304 (pramen č. 625).

²⁰⁸ SOKA Mělník, dokument ze dne 10. 11. 1680, sign. č. 80 II.-C-2b (Příloha č. 5).

²⁰⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 573 (pramen č. 1423).

Území dolnobeřkovického panství navazuje na své severní hranici na další nemovitosti v držení Lobkoviců a z této strany nejpravděpodobněji přicházely hlavní podněty. Na straně jižní a západní sousedí s již zmiňovaným panstvím v držení Černínů. Do zájmové oblasti zasahuje pouze několik obcí, které jsou v jeho správě. V dochovaných dokumentech jsou uvedeny pochopitelně Dolní Beřkovice²¹⁰.

Zpráva ze dne 4. dubna ale naznačuje, že Beřkovičtí byli poklidnější než Mělničtí, knížete F. A. Lobkovice prosí, aby snížil obojí robotu. Ujišťují, že se bouřit nechtějí, ale při nesplnění požadavků by museli opustit panství.

K dokumentu je přiložena i specifikace toho, co se dřív platilo, a toho, co dřívě vůbec nebyvalo:

Sedláci mají v týdnu pracovat jeden den se dvěma koňmi, jinak nic ani s potahem, ani pěší robotu.

Nyní musí každý chodit celý týden na pěší robotu a tři dny se dvěma koňmi.

Chalupníci a zahradníci – dřívě se jim platilo za sáh vyrobeného dřeva 7 kr., teď nic.

Každý žnec trávy, který splnil své robotní dny a co dělal navíc, dostával zaplacenno denně 7 kr. a k tomu ještě jídlo.

Každý žnec obilí míval denně na penězích 12 kr. a třikrát denně jídlo; mlatici dostávali dřívě každý 16. strych, nyní až 20.

Pokud jde o kontribuce, nevědí, platí-li hodně. Poněvadž jak střemský rychtář, tak i dolnobeřkovský peníze, jak vybírají, tak i zase vydávají. Prosí knížete, aby zařídil, aby oni věděli, co se přijímá i vydává, dále, kde jsou uloženy peníze, jež mají dostat na výlohy za průchod vojska, jež jiné vsi už dostaly. Konečně prosí, aby je osvobodil od platu z hus (ročně 36 kr. z 1 husy), zavedeného před 20 lety regentem Švantlem.²¹¹

Zápis z jednání ze stejného dne dokládá, že se jednání zúčastnil za Beřkovické Hans Domikh a za Střemské Tobias Dowrowský. Spolu s ostatními účastníky svorně tvrdili, že je nikdo nenaváděl a že na všechno přišli sami. Ani s odchodem z panství to nemyslí tak, jak to bylo napsáno ve stížnosti, nýbrž chtějí být i nadále věrnými poddanými. Stížnost, nebo spíše prosbu, jim napsal v Roudnici Vilém, bývalý písař purkrabího a důchodního.²¹²

²¹⁰ K panství Dolní Beřkovice patřil i statek Střemy, zbytek původního panství Byšice-Střemy.

²¹¹ ČAŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevojnckému povstání v roce 1680*, s. 450 (pramen č. 1155).

²¹² Tamtéž, s. 450 (pramen č. 1156).

4.3 Hra v kostky

Na závěr této kapitoly je třeba zmínit ještě jednu oblast literatury a tou je poezie. Opěvování hrdinských činů udatných reků je z historie dochováno ve značném množství, z celého jejího průběhu.

Také boj utiskovaného lidu s vrchností je doprovázen lidovými výtvo-ry z této oblasti, které měly povzbudit bojového ducha, případně utužit národní pospolitost. S celou řadou ukázek z této tvorby se můžeme setkat

svazek VIII, s. 500nn. (Zde zejména Balbín, který se věnoval Čechám, a Pešina, který se zaměřoval na Moravu.)

³¹⁵ ANONYM. *Knížka o Jezovitech*. 1. Praha: Mikuláš & Knapp v Karlíně, 1867.

³¹⁶ Nejenom problematika Tovaryšstva Ježíšova, ale celkové dění ve společnosti na počátku 19. století, která prožívala vzestup socialismu, kapitalismu i sekularizace, postavilo církve opět před nelehký úkol. Podrobněji např. in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Praha: Krystal OP, 2006.

³¹⁷ ANONYM. *Knížka o Jezovitech*, s. 5; informace o skutečném fungování jezuitských redukcí a o tom, jak velký přínos měl tento počín pro domorodé indiány, např. in: HECZKOVÁ, Eduarda. Paraguay – Jezuitský stát (1649–1767). In: *Britské listy: skutečnost je vždy složitější* [online]. 2007 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/34126.html>.

³¹⁸ Tamtéž, s. 39.

³¹⁹ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII*, s. 188.

Obr. č. 50: Hra v kostky (detail z vyobrazení Jacquese Callota).

například ve výběru „Lid se dovede bít...“,³²⁰ kde je také uveden již zmiňovaný autor Václav Kaplický.³²¹

Ohlas selského povstání z roku 1680 se dochoval v podobě básně, která popisuje jednu z nejkrutějších částí zakončení této lidské snahy o získání trochu důstojnějšího života, a to hru v kostky.

Nejedná se, jak by se na první pohled mohlo zdát, o obyčejnou hru, v tomto případě šlo o život. Vrhání kostek bylo součástí barokního rituálu „divadla smrti“. Hlavním účelem této děsivé podívané byl psychický nátlak k zastrašení rebelujících sedláků, snaha odradit je od vyvolávání dalších nepokojů. Odsouzení k trestu smrti byli nuceni hrát hru v kostky, kde vítězi byla udělena milost. Tato šílená podívaná byla použita během činnosti vyšetřovací komise generála Haranta několikrát, a že tyto události vyvolávaly emoce ještě po mnoha letech, nám dokazuje Josef Rössler, který je zaznamenal v básni s názvem „Das Rumburger Würfelspiel“.³²²

Pro doplnění je třeba uvést, že v těchto dramatických situacích docházelo i ke kuriózním událostem. V kronice města Benešov nad Ploučnicí je zaznamenán případ, kdy odsouzení Franz Obbusch a Mathes Liebich z Janova byli nuceni hrát tuto osudovou hru o život. První házel Obbusch...

³²⁰ BENHART, František, ed. *Lid se dovede bít: brannost našeho lidu v zrcadle české prózy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1953. Štít; sv. 90.

³²¹ Výbor obsahuje ukázkou z Kaplického díla *Čtveráci*, které se zabývá dalším selským odbojem, tentokrát v jižních Čechách, kde probíhalo povstání v letech 1618–1620 za uznání práv 4. stavu selského, od něhož vzniklo označení „čtveráci“.

³²² Báseň ze sbírky RÖSSLER, Josef. *Mannherbe Lieder*. Reichenberg: Heris-Verlag, 1921. Heris Bücher. (Text básně: Příloha č. 9.)